

(zie het werk van Donna Haraway en Judith Butler) vergezocht en weinig uitgewerkt.

Wel een sterk punt van Herzig's boek zijn de verbanden die ze legt tussen culturele, sociale en economische factoren. Ze heeft bijvoorbeeld oog voor de invloed van de industrialisering op ontharingsproducten: vanaf de negentiende eeuw werden familierecepten, doorgegeven door vrouwen, vervangen door commerciële producten. Ook wijst Herzig erop dat door het tekort aan kousen in de Tweede Wereldoorlog, ontharen plotseling een noodzaak werd. In de hoofdstukken over de meest recente ontwikkelingen, zoals het verwijderen van schaamhaar sinds de laatste decennia van de twintigste eeuw en de opkomst van lasertechnologie voor permanente ontharing, legt ze verbanden tussen marktregulering, gendernormen, immigratiepatronen, productieprocessen, media, wetenschap en technologie. Ondanks dat Herzig een aantal interessante aspecten van de geschiedenis van haar veronachtzaamt (zoals haarmode, toupets, pruiken) toont dit brede perspectief aan wat een alomvattend thema haar is en hoe het gerelateerd kan worden aan allerlei grotere culturele, sociale en economische vragen.

Willemijn Ruberg
Universiteit Utrecht

Els Witte, *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850*. (Antwerpen: De Bezige Bij, 2014) 688 p. ISBN 978-90-8542-656-1.

Wat als Nederland en België samen waren gebleven? Die vraag stond als een serieuze doch ook gemakkelijke denkoefening centraal in najaar 2015 in een lezing- en debatreeks in Nederland en België, georganiseerd door het Vlaams-Nederlands Huis deBuren. Een van de sprekers was Bert Kruismans die *acte de présence* gaf in Mechelen. Hij begint zijn lezing met het fictieve perscommuniqué van de Rijksvoorlichtingsdienst, gedateerd 18 juni 2015: "Heden heeft de auteur Bert Kruismans op het koninklijk paleis te Brussel de eer gehad het eerste exemplaar van zijn hulde-boek *200 jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815-2015* te overhandigen aan Z.M. Willem-Alexander I en zijn eega koningin Mathilde."

Niet iedere historicus is geporteerd van dit soort tegenfeitelijke 'wat-als-geschiedenis' of *counterfactual if history* in goed Nederlands. En dat is ook zeker niet de bedoeling achter de kloeke studie *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850* van Els Witte, emeritus hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel. Nee, Witte heeft het op zich genomen om, aan de hand van pittig en diepgravend onderzoek in Belgische en vooral ook

Nederlandse archieven, de bestaande beeldvorming over de ins en outs van de Belgische Revolutie tegen het licht te houden.

Opvallend is dat in de (Noordelijke) Nederland(en) doorgaans gesproken wordt van de Belgische *Opstand*, terwijl in de Belgische geschiedschrijving sprake is van de *Revolutie*. Het zijn twee termen die weliswaar dicht bij elkaar in de buurt (kunnen) komen, maar toch een hele andere lading hebben. Waar revolutie duidt op iets heftigs, meeslepend groots en op onomkeerbaarheid, lijkt de term opstand meer weg te hebben van recht te zetten ongehoorzaamheid ten aanzien van, in dit geval de Noord-Nederlandse, protestante vorst en koning Willem I van het huis Van Oranje. Dit onderscheid geeft in een notendop de twee nationalistische geschiedschrijvingen weer. 'De' Belgen hebben zich met recht en reden – op revolutionaire wijze – vrijgemaakt van de autocratische bestuurder Willem I; het begin van de Belgische natie zonder te kunnen bogen op een waarlijk precedent. 'De' Nederlanders op hun beurt hebben onder leiding van diezelfde Willem I bijna een decennium lang een in hun ogen legitieme volhardingspolitiek gevoerd om het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden koste wat kost bijeen te houden, overigens voorbijgaand aan het kunstmatige karakter van deze nieuwe monarchie die rond 1815 op de tekentafel van het Congres van Wenen tot stand is gekomen. De ondankbaarheid van de Belgen is in het Nederlands perspectief evident, evenals, in sommige kringen, de verzuchting: mooi dat we van die Zuidelijken af zijn.

Doorgaans gaat de belangstelling van historici – dit zijn overigens overwegend Belgische historici en in veel mindere mate Nederlandse – uit naar de Belgische 'revolutionairen' die rond 1830 het lot bezegelen van deze tekentafelmonarchie. Witte richt haar academische pijlen op de andere kant van het spectrum, op de 'Belgen' die helemaal geen opstand of revolutie wilden, die zich juist wél konden vinden in het nieuwe koninkrijk en die hier op wat voor manier dan ook aan wilden vasthouden. In de Belgische historiografie die geruime tijd door Henri Pirenne gedomineerd werd, zijn deze Belgische orangisten er altijd bekaaid van afgekomen.

Het beeld van deze Belgische contrarevolutionaire orangistische beweging, de term wordt consequent gebezigd door Witte, moet op basis van haar onderzoek danig worden bijgesteld. Zo was de beweging niet zo marginaal als tot dusverre geschetst: behalve draagvlak onder de (bestuurlijke en economische) elite, bevonden zich ook personen uit de (economische) middengroepen en gelovige katholieken onder de orangisten. De 'revolutie' noch het verzet hiertegen was respectievelijk een louter Waalse of Vlaamse aangelegenheid. Het geweldsaspect is onderschat. En de beweging kent een langer leven dan doorgaans aangenomen wordt; ze is ruim twintig jaar actief, in de eerste jaren onder de bezielende 'leiding' van Willem I *cum suis*. In november 1830 besluit het Belgisch Nationaal Congres (BNC) dat de Oranjes voortaan uitgesloten zijn van de Belgische troon. Nadat een

aantal kandidaten de revue gepasseerd zijn, kiest het BNC in juni 1831 Leopold van Saksen-Coburg (protestant!), echtgenoot van de Engelse prinses Charlotte, tot eerste monarch van de nieuwe Belgische staat: Leopold I. Maar dat betekent niet het einde van het orangistische verzet, integendeel.

Witte onderscheidt vijf centra waar en van waaruit het merendeel van de orangistische activiteiten en acties gepland en ondernomen werden: Den Haag/Londen, Gent, Antwerpen, Luik en Brussel. Hoofdstad Brussel groeit uit tot "een centrum met het grootste coördinatiepotentieel", aldus Witte (p. 205), maar de netwerken zijn in alle plaatsen redelijk tot goed genesteld en zeer actief. Februari en maart 1831 staan in het teken van orangistische coups die ook militair zo grondig als mogelijk voorbereid en van de nodige financiële *backing* voorzien zijn. De staatsgrepen mislukken. Oorzaken? Naar men zegt het snel (her)intredende winterweer (februari 1831), maar veel belangrijker: het gebrek aan eensgezindheid, dubbele agenda's, gebrek aan vertrouwen en zelfs verraad.

Na deze mislukte pogingen om België voor het Verenigd Koninkrijk te behouden, zet men alle zeilen bij om Willem I in zijn volhardingspolitiek te steunen. Met de Tiendaagse Veldtocht (augustus 1831) en het beleg van Antwerpen (eind 1832) bevinden we ons in een heuse (burger)oorlogssituatie. Als Willem I in 1839 eindelijk overstag gaat en het vredesverdrag ondertekent, worden er opnieuw plannen gesmeed om een coup te plegen. Ook deze mislukt. Tijdens het koningschap van Willem II vindt er, in 1841, een laatste serieuze orangistische actie plaats; de Nederlandse koning is één van de financiers. Met het overlijden van Willem II (1849) en de meeste van haar kopstukken dooft de orangistische contrarevolutionaire beweging in België vrijwel uit.

In deze kloeke studie heeft Els Witte zeer gedetailleerd uit de doeken gedaan hoe bepaalde groepen en individuen in de Zuid-Nederlandse samenleving zijn omgegaan met de afscheiding van België uit het Verenigd Koninkrijk. Ze is er redelijk tot goed in geslaagd om een complex 'verhaal' voor de lezer te ontvouwen en uit te leggen. Het is ook een rijk boek waar het – nieuwe – informatie betreft over de geboorte van de nieuwe natiestaat België en de relatie(s) met de noorderburen. Maar door deze complexiteit, rijkdom en gedetailleerdheid duizelt het diezelfde lezer af en toe.

Was het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830/1839) nu een vergissing? Heeft het uiteindelijke succes van de revolutie of opstand van 1830 aangetoond dat dit inderdaad het geval was? Hebben de Belgische contrarevolutionairen het ongelijk ervan kunnen aantonen? En wat als Nederland en België samen waren gebleven? In de begeleidende tekst bij de in 2015 verschenen bundel *Het (on)Verenigd Koninkrijk 1815-1830 – 2015. Een politiek experiment in de Lage Landen*, onder redactie van Remieg Aerts en Gita Deneckere, lezen wij: "In 1830 mislukte dit politieke experiment. Deze mislukking stond niet in de sterren geschreven. [...]"

Het was geen vergissing van de geschiedenis, geen verkeerde afslag, zoals Belgische en Nederlandse historici lang hebben beweerd."

Angelie Sens

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Remieg Aerts & Gita Deneckere (eds.), *Het (on)Verenigd Koninkrijk. 1815-1830 > 2015. Een politiek experiment in de Lage Landen*. (Rekkem: Ons Erfdeel vzw, 2015), 238 p. ISBN 978-90-79705-21-4.

Het lijkt wel alsof de belangstelling van historici voor de studie van het kortstondige Verenigde Koninkrijk der Nederlanden in verhouding staat tot het zeer korte bestaan van deze entiteit. Amper vijftien jaar, van 1815 tot 1830, waren wat vandaag België en Nederland zijn in één staat verenigd. Men kan echter niet beweren dat het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden onderwerp is geweest van aanhoudend historisch onderzoek. Eerder bogen historici, in België nog net iets meer dan in Nederland, zich bij voorkeur over aspecten van de geschiedenis van het eigen land. Bovendien lijkt het zijn het bewustzijn te bepalen. Dat moeten we althans geloven als we zien hoe in de dominante historiografie van zowel Nederland als België de totstandkoming van het Verenigd Koninkrijk geïnterpreteerd wordt als 'een verkeerde afslag in de geschiedenis', zoals Remieg Aerts (Nijmegen) en Gita Deneckere (Gent) in hun inleiding schrijven. De twee historici grepen de tweehonderdste verjaardag van de stichting van deze staat aan om een toch wel erg geslaagde publicatie uit te brengen. Onder hun redactie wordt de lezer op een heldere en bevattelijke wijze een overzicht geboden van de stand van het onderzoek rond de staat die Willem I op 21 september 1815 te Brussel afkondigde. Die poging strandde al nadat de Brusselse augustusopstand van 1830 een revolutie in het Zuiden veroorzaakte die zou leiden tot de oprichting van een zelfstandige Belgische staat. In achttien bijdragen rond vijf grote thema's werden zowel jonge als geroutineerde Nederlandse en Belgische historici gevraagd nieuw licht te werpen op het korte bestaan van wat doorheen heel het boek een 'politek experiment' genoemd wordt. In het eerste deel wordt de nieuwe monarchie binnen een Europese context gesitueerd. Geen natievorming-van-onderuit maar wel politieke belangen van grootmachten lagen aan de basis van de stichting van het Koninkrijk. Om het met Deneckere te zeggen: een entiteit die 'boven de hoofden van de bevolking' tot stand kwam. Dat het staatshoofd, aldus Jeroen Koch, een totale *control freak* was, een zuinige en onzekere man die niet kon delegeren, kente-kende niet alleen het autocratische en autoritaire 'systeem' Willem I, maar beves-